

Nationalmuseet i Ghana; at genopføre en fælles afrikansk-dansk historie

Af Anne Mette Jørgensen og Hans Mikkelsen, Nationalmuseet

25 km nord for Ghanas hovedstad, Accra, ligger ruinen af den tidligere danske plantage Frederiksgave. Nationalmuseet startede i 2005 et 3-årigt projekt, hvor ruinen er blevet udgravet og i 2007 skal genopstå som udstillings- og besøgssted; på en gang som formidlingscenter og som monument over et mørkt kapitel om slaver og slavehandlere i Danmarks og Vestafrikas fælles historie. Frederiksgave museet skal fungere som et tilbud både til ghanesere og udenlandske turister, herunder danskere og afrikanske amerikanere, som på denne måde kan opleve et strejf af en virkelighed, nogle af vores forfædre har levet i. Denne artikel beretter om Nationalmuseets visioner og rolle i projektet, om samarbejdet mellem ghaneserne og Nationalmuseets udsendte, og om ghanesernes forventninger til projektet.

Da Danmark i 1803 indstillede slavehandlen – efter 150 års handel og transport af slaver over Atlanten – forblev enkelte områder i Ghana fortsat på danske hænder. Det var især plantager, hvor man forsøgte at dyrke forskellige frugter og grønsager, sukkerrør, tobak, indigo, kaffe mv.

Frederiksgave

I 1828 anlagde guvernør Henrik Gerhardt Lind en plantage kaldet Bikuben i et område nord for nutidens hovedstad, Accra. Plantagens hovedbygning blev opført på en sydvendt skråning lige ved foden af Akuapem bjergene. Guvernør Ludvig Vincent Hein købte i 1831 den ca. 100 tønder land store plantage for danske statsmidler for at anlægge et gouvernementshus, beregnet til rekreation for de danske embedsmænd, som led voldsomt under det uvante klima og de konstante angreb af malaria og andre tropesygdomme. I 1832 overtog den danske stat officielt plantagen, som herefter blev kaldt Frederiksgave, efter den daværende konge Frederik VI. Samme år påbegyndtes arbejdet med en ny vej fra fortet Christiansborg på kysten til Frederiksgave. Vejen blev markeret med tamarind træer importeret fra Indien og enkelte træer kan stadig ses på Legon Hill ved University of Ghana samt i Sesemi landsbyen ved Frederiksgave ruinen. Forsøget med plantagedrift i Ghana blev dog ikke nogen succes, og efter 18 års drift blev Frederiksgave sammen med de øvrige danske besiddelser i Ghana solgt til England i 1850. Vi ved ikke, om englænderne

brugte bygningerne efter overtagelsen eller om de straks forfaldt, men i dag står kun en ruin tilbage.

Da Nationalmuseet i 2005, takket være en generøs donation fra Augustinus Fonden og i samarbejde med geograf Henrik Breuning-Madsen og ECOLAB, University of Ghana, kunne starte projektet, var sporene efter danskerne næsten usynlige i landskabet. Alle vegne havde rødder boret sig ind i murværket på Frederiksgave, træer havde fundet fæste, og bladdækket kamuflerede, at her havde stået et stort hovedhus og to mindre bygninger. Ud over et generelt forfald siden 1850 må man også regne med, at der i tidens løb er blevet fjernet stenmaterialer fra bygningerne for at ende som skærver i vejbyggeri eller byggemateriale i Sesemis huse. Overfladen omkring ruinen var vokset 1 meter siden 1850, enkelte steder 2 meter. På toppen af bygningens vestgavl havde en vild figenplante slået rod, og dens søgerødder havde fastholdt og bevaret murene helt op i cirka 3,5 meters højde. Rygter ville vide, at giftige slanger havde bosat sig i figentræet, hvilket effektivt havde beskyttet denne del af bygningen mod andre besøgende. Ud over de høje mure mod vest stak enkelte murforløb frem her og der, så man i vildnisset anede konturerne af en hovedbygning på cirka 16 x 9 meter. I bygningens nordlige halvdel fandtes et stort midterrum, flankeret af to mindre. Oprindeligt udgjorde en terrasse hele den sydlige halvdel af bygningen, men på et tidspunkt blev her

opført to mindre rum ved husets gavle, formentlig for at give plads til flere sygdomsramte danskere. Hertil kommer to mindre bygninger, hvorfra kun var bevaret murhøjder på cirka 0,5 meter.

Nationalmuseet i Ghana

Med udgravningen af Frederiksgave bygningerne har Nationalmuseet taget de første skridt ind i et samarbejde med ghanesiske institutioner, eksperter og håndværkere, der skal kaste lys over vores fælles historie. Den historie starter i 1657, hvor et skib i kong Frederik d. IIIs tjeneste erobrer ærkefjenden Sveriges besiddelser på Guinea-bugten kyst, herunder det senere benævnte Christiansborg, hvorfra tusinder af slaver i de følgende århundreder skulle tvinges til at tage afsked med det afrikanske kontinent. Danskernes rolle i slaveriets historie klinger ud omkring 1850, hvor de danske besiddelser bliver solgt til briterne. En fælles historie har vi dog, der går helt op til i dag; en historie med spændende kapitler om samhandel, udviklingsprojekter og kulturel udveksling.

Nationalmuseet ønsker i disse år at kaste nyt lys på Danmarks historiske forbindelser rundt om i verden. 1600-, 1700- og 1800-tallenes plyndringer og erobringer skal ligesom de mere fredelige, overvejende handelsbaserede, relationer i fokus og være med til at øge vores forståelse af Danmarks rolle i en global historie. De tidligere danske kolonier, særligt Grønland, har museet allerede gennem en lang årrække været engageret i. Man bevæger sig nu videre ud i verden, og med genopførelsen af Frederiksgave og andre aktiviteter i Ghana samt med lignende initiativer i Tranquebar på Indiens østkyst håber museet at samle både organisatoriske og helt praktiske erfaringer samt nogle netværk, der kan styrke denne indsats og bruges i fremtiden. Samtidig foregår der en gensidig erfaringsudveksling gennem de mange konkrete og personlige samarbejder, der bærer disse projekter. Projektet administreres af Etnografisk Samling og er både tværkulturelt og tværfagligt, idet arkæologer og antropologer, håndværkere og arkitekter i begge lande samarbejder.

'Go back and take it' siger et centralt ghanesisk ordsprog. Det illustreres af en fugl, der vender sit hoved bagud og med næbbet griber et æg på sin egen ryg. Fortiden lærer os at forholde os til nutiden

og agere i fremtiden, siger de – som vi – ofte. For mange danskere er vore forfædres involvering i slaveriet og slavehandelen et helt ukendt kapitel. For de færreste ghanesere forbindes danskere med denne periode. For os alle har datidens begivenheder haft konsekvenser, der rækker frem til i dag. Gennem slaveriets op mod 350 år frarøvedes det afrikanske kontinent mellem 10 og 15 millioner mænd og kvinder, store materielle ressourcer og muligheden for at udvikle stabile sociale strukturer og produktionsformer til egen vinding. Er vi i dag ansvarlige for vore forfædres gerninger? Vi er i hvert fald ansvarlige for at tage ved lære af dem, og en forudsætning for at gøre det er, at vi kender til dem.

Frederiksgave projektet set med ghanesiske øjne

I 2002 afleverede arkæolog Yaw Bredwa-Mensah til Department of Archaeology på University of Ghana sin ph.d. afhandling, som behandlede de danske plantager i Ghana. Hovedindholdet var arkæologiske undersøgelser i slavelandsbyen Djabing, hvis beboere i perioden 1832-50 arbejdede på plantagen i Frederiksgave. Indsamlingsarbejdet startede i 1991, hvor Bredwa-Mensah første gang besøgte den overgroede ruin i Frederiksgave, og det byggede både på mundtlige overleveringer, arkæologiske udgravninger og skriftlige kilder. Djabings beboere fraflyttede i 1920'erne landsbyen og grundlagde Sesemi 500 m derfra, lige neden for Frederiksgave ruinen. Bredwa-Mensah håbede i kraft af de arkæologiske undersøgelser i forfædrenes landsby at få Sesemi-beboerne til at fortælle, hvad de og deres familier vidste om slaveriet. Selv om de nulevendes interesse var vakt, lykkedes det dog ikke at trænge igennem til sagens kerne. Først med Nationalmuseets projekt i Frederiksgave er det blevet muligt for Bredwa-Mensah at få de ældre beboere i Sesemi til at videregive de historier og personnavne, som de har fået fortalt.

Beboere i Sesemi har givet hentet sten i Frederiksgave ruinen til deres nye huse. Bredwa-Mensah opfordrede beboerne til, at man i stedet burde værne om stedet og dets historie. Ved projektets start i 2005 var det magtpåliggende, at landsbyens beboere i videst muligt omfang blev inddraget i arbejdet, og det blev overladt til hævdingen at udpege de 8-10 mænd, som var

nødvendige i den arkæologiske fase. I genopbygnings fasen skal der anvendes det dobbelte antal fra landsbyen. Den daglige proces med at grave ruinen frem og det ansvar, der fulgte hermed, har tydeligvis ændret opfattelsen hos arbejderne, som hovedsagelig er yngre mænd. Fra at opfatte ruinen som en overgroet og værdiløs stenbunke, er bygningerne nu blevet et levende monument fra deres forfædres samtid.

Projektets økonomiske aspekter har naturligvis også hjulpet denne udvikling på vej. Landsbyens beboere er alle bønder, som dyrker et beskedent jordstykke og ellers ernærer sig ved tilfældige småjobs. Arbejdet med at frilægge ruinen har trænet dem i forskellige typer håndværk, og det har været godt lønnet efter ghanesiske forhold. Desuden er det planen, at Sesemis indbyggere, når huset er indrettet med udstillinger og andre faciliteter i 2007, skal inddrages i den organisation, som skal drive projektet videre. Her skal fremstilles lokale produkter, som kan sælges til museets besøgende, ligesom der skal opbygges en stab af vagter, opsynsmænd, guider mv. En ønskelig bi-effekt af projektet er således at medvirke til at hæve levestandarden i Sesemi.

Forbrødring

Blandt mange ghanesere er den historiske viden om slaveriets faktiske begivenheder meget begrænset. Blandt mange ghanesere, som Yaw Bredwa-Mensah, der har et mere indgående kendskab til perioden, møder man et nuanceret syn, hvor afrikaneres egen rolle som slavehandlere er en del af fortællingen. Samtidig gør man opmærksom på, at europæerne, ved at gøre slavehandlen til en transatlantisk trafik, var medvirkende til at internt afrikanske menneskehandel blev mere rå og mere omfattende. Indirekte var europæerne således med til at grave dybere grøfter mellem de stridende etniske grupper. Endelig er der også kræfter i Ghana, der klandrer de europæiske slavehandlere for nutidens fattigdom i regionen og på denne baggrund arbejder på at få udbetalt kompensationer i en eller anden form.

At afdække historien og skabe debat om slaveriet er ikke helt uden komplikationer internt i Ghana. I et samfund med en stærk oral tradition sker det stadig

at man møder personer, der kan berette om helt specifikke hændelser fra 1700- og 1800-tallet med konkrete familiemedlemmer eller etniske fæller som hovedpersoner. Da de danske embedsmænd var usædvanligt systematiske med at skrive navne ned på deres slaver, kan detaljerede skriftlige kilder supplere de mundtlige beretninger. Nogle frygter, at Ghanas – efter afrikanske forhold nærmest usædvanlige – stabilitet vil blive truet, hvis datidens konflikter således atter trækkes frem i lyset. Som vores ghanesiske kollega, Yaw Bredwa-Mensah, tror og ønsker vi naturligvis præcis det modsatte udfald. Ghana som nation synes efterhånden parat til mere åbent at diskutere, hvad der skete i den periode. Vi ønsker at vise vores respekt for datidens ofre netop ved at bidrage til mere viden om historien, og vi håber, at dette vil føre til forbrødring og forsoning, hvor der er behov for det, og til større selvforståelse i den bredere befolkning, både i Ghana og Danmark.

Mange amerikanere med rødder i landene omkring Guinea Bugten har et stort ønske om at gense de områder, hvorfra deres forfædre kom. Dette har resulteret i et stort antal sorte amerikanske besøgende i de velbevarede forter ved kysten, hvor slaverne blev stuvet sammen i overfyldte rum, indtil de – endnu tættere pakket – blev skibet af sted over Atlanten. Ghana har flere årlige kulturelle festivaler, der både tiltrækker afrikanere og disse amerikanske turister. De sponsoreres af regeringen, og arrangørerne ønsker her at signalere til dem, hvis forfædre for generationer siden brutalt blev ført herfra, at Ghana fortsat er deres hjem. Disse 'identitets-turister' har ofte mulighed for at investere i ghanesiske produkter, og det er næppe tilfældigt, at USA har store økonomiske interesser i denne del af verden. Med Nationalmuseets opførelse af et kulturhistorisk center, der formidler et kapitel af slaveriets historie, ønsker vi også at støtte ghanesiske tiltag for denne form for turisme.

Mange danske spor

Der findes flere ruiner af de danske plantager i Ghana, så der var flere valgmuligheder, da Nationalmuseet besluttede sig for, at det netop var ruinen i Frederiksgave, som skulle registreres, restaureres og genopføres. Der findes også rester af flere danske forter langs kysten, hvorfra man sendte

de afrikanske slaver af sted, oftest med Dansk Vestindien som destination. Valget faldt på Frederiksgave af en række årsager.

I sammenligning med de øvrige danske plantager er Frederiksgave trods sit forfald de bedst bevarede plantagebygninger fra danskernes tid på Guld-kysten. Flere af de øvrige kan næppe erkendes i landskabet og kun efterspores i rester af fundamenter. Frederiksgave er derfor et vigtigt levn og bevis for dansk byggeri og plantagedrift i Afrika i første halvdel af 1800-tallet.

Restaurering af fortidsminder i Ghana hører under Ghana Museum and Monuments Board. Ressourcerne her er begrænsede, og museets to arkitekter har kun minimale muligheder for at udføre opsøgende arbejde i et land på størrelse med England. Man har i lang tid prioriteret de største og bedst bevarede fortidsminder, nemlig forterne langs kysten. Elmina og Cape Coast forterne modtager dagligt hundreder af besøgende, mens plantagerne er et næsten ubeskrevet kapitel. Man kunne altså hverken forvente, at National Museum of Ghana eller andre ville forhindre ”den Kongelige Plantages” fuldstændige forsvinden inden for en nær fremtid. Enten ville tropeplanterne gøre arbejdet eller også ville den hastigt voksende hovedstad snart være nået ud til Frederiksgave. En overgroet stenbunke ville til den tid næppe stoppe et stadigt stigende behov for boliger til hovedstadens befolkning.

Netop denne nærhed til hovedstaden gør samtidig Frederiksgave ideel som besøgssted for informationslystne ghanesere og turister. Fra Accras varme og fugtige trafikkaos kan man køre herop i den friske luft og nyde udsigten fra dette lidt ophøjede plateau. Man har ved bygningens anlæggelse hugget en del af klippen bort, for at hovedbygningen kunne få en helt ideel udsigt fra sin åbne, sydvendte terrasse, og i klart vejr kan både kysten og Christiansborg skimtes i horisonten.

Endelig er det en fordel, at Frederiksgaves historie er forholdsvist veldokumenteret. Flere af datidens fastboende danskere har omtalt Frederiksgave i efterladte dokumenter og breve. Frederiksgave blev kendt i en større kreds, da forfatteren Thorkild Hansen i 1967 udgav sin bog *Slavernes Kyst* i sin

trilogi om den danske slavehandel. Heri omtales Frederiksgave fyldigt, og man får et levende indtryk af de ofte umulige betingelser for at drive plantagedrift i denne del af Ghana, ligesom bygningernes anvendelse som rekreation for sygdomsramte danskere, primært fra fortet Christiansborg, beskrives.

Autenticitet?

”*The building will loose its beauty*” erklærede Nu Anun Abwete Munli II, høvding fra landsbyen Sesemi i april 2005. Ordene faldt, da høvdingen i projektets indledende fase blev gjort bekendt med, at man ønskede at fælde og fjerne de 12-14 meter høje træer på murkronernes top for at genopføre Frederiksgave bygningerne oven på den bevarede ruin. Høvdingen havde håbet, at ruinen skulle bevares, og at man ville opføre en ny bygning neden for skråningen. Men Frederiksgave er oprindelig bygget på netop dette sted, fordi man hermed fik en ideel placering. Dels giver de omkringstående høje træer skygge tidligt om eftermiddagen, og dels bevirker placeringen lidt oppe af skråningen, at man i løbet af eftermiddagen får en smule vind og en kølende brise ind fra syd. Dette har ikke mindst haft stor betydning for de syge, feberplagede danskere, som forsøgte – om end oftest forgæves – at komme til kræfter hér. Temperaturen i Ghana er størstedelen af dagen – og året – på den ’forkerte’ side af 30 grader celsius, og den fugtige luft kan være et problem selv for raske europæere.

På den ene side må man således give høvdingen ret. Ved at fjerne træerne, som har beskyttet ruinen i mange årtier og efterfølgende at bygge oven på ruinen, ja, så fratager man bygningen sit karakteristiske udseende. Samtidig må man fastholde, at hvis man har intentioner om at give eftertiden en indsigt i og forståelse for, hvorfor man byggede en dansk plantage på netop denne skråning i begyndelsen af 1800-tallet i Ghana, så må genopførelsen nødvendigvis ske netop på dette sted.

Visioner for Frederiksgave

Når genopførelsen af Frederiksgave bygningerne og åbningen af udstillingen i 2007 er en realitet, er første skridt taget i et forløb, hvis længde og omfang vi endnu ikke kan forudsige. Vi har indgået operationelle samarbejdsaftaler med University of

Ghana, og vi ønsker med tiden at etablere et tættere samarbejde med National Museum of Ghana, ikke mindst for at kunne indgå i flere faglige, gensidige udvekslinger af viden. Fastboende danskere i Ghana har ved gentagne lejligheder vist interesse i projektet, ligesom den danske ambassade følger vores arbejde.

Den ghanesiske turistminister bifalder vores initiativer, og det er ikke mindst ham, der har advaret imod, at Accras hastige vækst kan opsluge de grønne områder omkring Frederiksgave inden for en nær fremtid. Han og andre ønsker at bevare et område som en 'grøn lunge' i en by, der ellers præges af mere og mere tæt trafik og bebyggelse. Nationalmuseet er interesseret i at hjælpe denne plan på vej og arbejder på det i samarbejde med høvdingen af Sesemi, idet landsbyen er en af lodsejerne i området. Freder man et areal på nogle tønder land omkring Frederiksgave, vil det kunne indeholde ruinerne af endnu to danske plantager, nemlig Bibiase og Dakobi, og der vil skabes

mulighed for med tiden at etablere et frilandsmuseum med flere kopier af bygninger fra andre steder og tider i landets historie. Gamle bygninger i Ghana nyder ikke nogen nævneværdig beskyttelse af lovgivningen, og da størstedelen er opført af ler, forgår disse bygninger hurtigt i dette klima, hvor tørkeperioder med meget høje temperaturer afløses af troperegn.

Lykkes projektet vil der blive skabt et interessant grønt område omkring Frederiksgave, hvor Accras befolkning og turister kan søge hen, hvis man ønsker fred for storbyens hektiske trafik og støj og at opleve lidt af Ghanas meget varierede fugle- og planteliv. Det grønne areal umiddelbart nord for landets hovedstad kunne, med Frederiksgave som et naturligt centrum, således bidrage til at give Ghanas sammensatte befolkning en større forståelse for historien i dette stadig meget unge land. Den 6. marts 2007 kan Ghana fejre 50 års dagen for landets løsrivelse fra England og 19 dage senere 200 års dagen for forbuddet mod slavehandlen.

Litteratur

Thorkild Hansen 1967

Slavernes Kyst.

København. Gyldendal

Henrik Jeppesen 1966

'Danske Plantageanlæg på Guldkysten 1788-1850'

i *Geografisk Tidsskrift*, vol. 65, 1966, pp. 44-88

Ole Justesen (ed.) 2005

Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754,

vol. 1 + 2.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab – The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, *Fontes historiae Africanae. Series varia; 8.* København.

Georg Nørregård 1964

Guvernør Edward Carstensens Indberetninger fra Guinea 1842-1850.

København. GAD